

# Aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom

---

**Marić, Antonela**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2020**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:804801>

*Rights / Prava:* [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-11-27**



*Repository / Repozitorij:*

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



Sveučilište u Rijeci  
Filozofski fakultet  
Diplomski studij psihologije

Antonela Marić

**Aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom**

Diplomski rad

Rijeka, 2020.

Sveučilište u Rijeci  
Filozofski fakultet  
Diplomski studij psihologije

Antonela Marić

**Aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom**

Diplomski rad

Mentorica: dr.sc. Nada Krapić, red. prof.

Rijeka, 2020.

## IZJAVA

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad izradila samostalno, znanjem stečenim na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentorice dr. sc. Nade Krapić, red. prof.

Rijeka, rujan, 2020.

## SAŽETAK

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati aktorski i partnerski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Za tu svrhu koristio se model međuzavisnosti aktora i partnera (APIM; *The actor-partner interdependence model*). U istraživanje je bilo uključeno 215 heteroseksualnih romantičnih parova u dobi od 19 do 65 godina, koji su u vezi najmanje godinu dana. Za ispitivanje samopoštovanja korištena je Rosenbergova skala samopoštovanja, dok su za ispitivanje zadovoljstva vezom korištene tri različite mjere zadovoljstva vezom: Upitnik percipirane kvalitete veze, Indeks zadovoljstva partnerom te Skala bračne stabilnosti, koje su zatim i integrirane u zajedničku mjeru - Ukupno zadovoljstvo vezom. Dobiveni rezultati pokazali su značajan aktorski efekt kod oba spola, pri čemu je veće samopoštovanje osoba imalo efekt na veće vlastito zadovoljstvo vezom. Partnerski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom pokazao se značajnim samo na ženskom uzorku, što ukazuje na moguće postojanje spolnih razlika u ovom efektu. Naime, veće samopoštovanje žena imalo je efekt na veće zadovoljstvo vezom muškaraca, dok samopoštovanje muškaraca nije imalo efekt na zadovoljstvo vezom žena. Naposljetku, sagledani su mehanizmi u podlozi aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom.

Ključne riječi: zadovoljstvo vezom, samopoštovanje, model međuzavisnosti aktora i partnera, aktorski efekt, partnerski efekt, sličnost u samopoštovanju

## ABSTRACT

The aim of this research was to examine actor and partner effects of self-esteem on relationship satisfaction. For the purpose of this research, the APIM (*Actor-partner interdependence model*) was used. The research included 215 heterosexual romantic couples aged 19 – 65, all of whom were in a one year or longer relationship. Self-esteem was measured using the Rosenberg self-esteem scale, while relationship satisfaction was measure using three different measures: Perceived relationship quality components, Satisfaction index and Marriage stability scale, that were all combined into a standardized measure of relationship satisfaction – Total relationship satisfaction. The results showed a significant actor effect in both genders, where higher self-esteem had an effect on higher relationship satisfaction both with men and women. The partner effect of self-esteem on relationship satisfaction was obtained only for the female sample, indicating a possible existence of gender differences in this effect. Higher self-esteem in women resulted in higher relationship satisfaction in men, while men's self-esteem did not have an effect for female relationship satisfaction. Finally, the mechanisms underlying the actor and partner effects of self-esteem on relationship satisfaction are considered.

Key words: relationship satisfaction, self-esteem, the actor-partner interdependence model, actor effect, partner effect, self-esteem similarity

## SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Zadovoljstvo vezom.....	1
1.1.1. Zadovoljstvo vezom iz perspektive teorija socijalne razmjene .....	1
1.1.2. Zadovoljstvo vezom kao komponenta kvalitete veze.....	1
1.1.3. Interpersonalni i intrapersonalni pristup konceptualizaciji zadovoljstva vezom.....	2
1.1.4. Longitudinalna istraživanja zadovoljstva vezom.....	2
1.1.5. Posljedice (ne)zadovoljstva vezom .....	3
1.1.6. Kognitivni aspekti zadovoljstva vezom.....	4
1.2. Samopoštovanje.....	5
1.2.1. Globalno i specifično samopoštovanje .....	5
1.2.2. Longitudinalna istraživanja samopoštovanja.....	7
1.3. Samopoštovanje i zadovoljstvo vezom.....	8
1.3.1. Sličnost u samopoštovanju i zadovoljstvo vezom.....	10
1.4. Model međuzavisnosti aktora i partnera (APIM) za ispitivanje dijadnih odnosa .....	10
1.4.1. APIM_SEM aplikacija .....	12
1.5. Istraživanja aktorskih i partnerskih efekta samopoštovanja na zadovoljstvo vezom .....	12
2. METODA .....	15
2.1. Ispitanici.....	15
2.2. Mjerni instrumenti .....	15
2.2.1. Upitnik percipirane kvalitete veze.....	15
2.2.2. Indeks zadovoljstva partnerom .....	16
2.2.3. Skala bračne stabilnosti .....	16
2.2.4. Rosenbergova skala samopoštovanja .....	17
2.3. Postupak istraživanja .....	17

3. REZULTATI .....	18
4. DISKUSIJA .....	26
4.1. Aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom .....	26
4.2. Povezanost zadovoljstva vezom i sličnosti u samopoštovanju parova .....	29
4.3. Prednosti i nedostaci istraživanja .....	29
4.4. Implikacije i prijedlozi za buduća istraživanja .....	30
5. ZAKLJUČAK .....	33
6. LITERATURA .....	34



## 1. UVOD

### 1.1. Zadovoljstvo vezom

#### 1.1.1. Zadovoljstvo vezom iz perspektive teorija socijalne razmjene

Pitanje koje je privuklo najviše pažnje i na kojem počivaju istraživanja romantičnih veza je ono zašto neke veze uspijevaju, a neke ne. Odgovor na ovo pitanje za sobom nosi praktične implikacije za pojedinca, na kojeg prekid veze može imati štetne učinke te za društvo koje plaća visoku cijenu zbog prekida veze, ponajviše bračnih i roditeljskih veza (Berscheid i Reis, 1998).

Teorije socijalne razmjene služe kao polazišna točka istraživačima koji imaju namjeru proučavati odnose među ljudima. Prema teorijama socijalne razmjene, izmjena nagrada i kazna srž je socijalnih interakcija i važan mehanizam u podlozi svih veza. Većina teorija razmjene predviđa da će zadovoljavajuće i nagrađujuće interakcije voditi do ponavljanja ponašanja koja su dovela do njih, dok nezadovoljavajuće interakcije neće (Berscheid i Lopes, 1997). Prema tome, zadovoljstvo vezom trebalo bi biti veće ako osoba percipira da će iz te veze imati više nagrada (dobitaka) nego kazni (gubitaka) (Aronson, Wilson i Akert, 2005).

Za razliku od ostalih teorija razmjene, teorija socijalne međuzavisnosti (Thibaut i Kelley, 1959) odvaja zadovoljstvo vezom od stabilnosti veze. Ova teorija prepoznaje da neke veze „nisu dobrovoljne“, odnosno da pojedinci nekad imaju potrebu održati nezadovoljavajuću vezu, iako bi ju radije prekinuli.

Teorija međuzavisnosti predviđa i da ponašanje osobe u vezi nije samo pod efektom percepcije boljih ishoda vezanih uz samog pojedinca, već da na donošenje odluke utječu percipirani ishodi vezani uz oba člana para (Berscheid i Lopes, 1997).

#### 1.1.2. Zadovoljstvo vezom kao komponenta kvalitete veze

Stabilnost i kvaliteta veze često su proučavani konstrukti, a kao važna determinatna kvalitete veze navodi se upravo zadovoljstvo vezom. Fletcher, Simpson i Thomas (2000) konfirmatornom faktorskom analizom potvrdili su model kvalitete veze u kojem su različite

komponente percipirane kvalitete veze specifične za domenu i kvazi-nezavisne. Jedna od tih komponenta kvalitete veze je i zadovoljstvo vezom.

Model kvalitete veze, potvrđen istraživanjem Fletchera i suradnika (2000), nalaže da ljudi imaju opći evaluacijski čvor (percipirana kvaliteta veze) koji sumira njihove osjećaje o partneru/partnerici. On se sastoji od 6 komponenta: zadovoljstvo vezom, povjerenje, predanost, intimnost, strast i ljubav. Iako su ljudi relativno konzistentni pri procjeni partnera/veze u navedenim domenama, njihove procjene imaju i tendenciju variranja preko različitih domena. Procjene ovih 6 komponenta mogu biti različite i ovisiti o raznim faktorima kao što su priroda veze, razvojne faze veze te različite varijable ličnosti. Razumijevanje ovog modela omogućuje stvaranje šire slike o zadovoljstvu vezom.

#### 1.1.3. Interpersonalni i intrapersonalni pristup konceptualizaciji zadovoljstva vezom

Na zadovoljstvo vezom može se gledati i iz perspektive dvaju pristupa: interpersonalni i intrapersonalni (Fincham i sur., 2018). Interpersonalni pristup usmjeren je na proučavanje interakcijskih uzoraka poput komunikacije i konflikta. S druge strane, intrapersonalni pristup usmjeren je na individualne procjene i subjektivne evaluacije veze. U ovom istraživanju zadovoljstvo vezom bit će sagledano iz perspektive intrapersonalnog pristupa.

#### 1.1.4. Longitudinalna istraživanja zadovoljstva vezom

Pri pregledu istraživanja zadovoljstva vezom, bitno je imati na umu njegovu promjenjivu prirodu. Faktori povezani s trenutnim zadovoljstvom vezom različiti su od onih povezanih s kasnijim zadovoljstvom vezom (Smith, Vivian i O'Leary, 1990). Na primjer, procjene supružnika o emocionalnom efektu komunikacije njihova partnera nisu bile povezane s trenutnim zadovoljstvom vezom, niti zadovoljstvom vezom godinu dana nakon, ali su snažno predviđjele zadovoljstvo vezom nakon dvije i pol te pet godina braka (Markman, 1981).

Znatan doprinos istraživanjima romantičnih veza dali su Hill i Peplau (1998) koji su u svom longitudinalnom istraživanju pratili kroz 15 godina parove koji su sudjelovali u Bostonovom istraživanju parova (Hill, Rubin i Peplau, 1976). Pri tome, pratili su inicijalno zadovoljstvo vezom, stabilnost veze kroz period od dvije godine, jesu li se partneri vjenčali, kako su im završili brakovi

te zadovoljstvo njihove veze i nakon 15 godina. U skladu s prethodno spomenutim istraživanjem, ni u ovom istraživanju nije bilo povezanosti između inicijalnog zadovoljstva vezom i bračnog zadovoljstva 15 godina kasnije. S većim zadovoljstvom u vezi bili su povezani pozitivna evaluacija partnera te pozitivna samoevaluacija, ekskluzivnost, međuzavisnost, uključenost u vezu i podrška obitelji i prijatelja. S druge strane, s manjim zadovoljstvom u vezi povezani su visoka razina percipiranih problema i češće svađe. Dobiveno je da je intimnost visoko povezana sa zadovoljstvom u vezi, no ne i sa zadovoljstvom u braku. Subjektivne mjere sličnosti s partnerom bile su povezane s većim zadovoljstvom vezom kod oba spola. Percipirana sličnost u fizičkoj privlačnosti bila je povezana s većim zadovoljstvom vezom kod žena, dok je kod muškaraca povezana s većim bračnim zadovoljstvom. Zanimljivo je da su samo-procjene fizičke atraktivnosti, poželjnosti i zadovoljstvo samim sobom kod muškaraca bile povezane s većim kasnijim zadovoljstvom u braku, dok su kod žena iste mjere povezane s većom nestabilnošću veze. Dobiven je i „efekt spavača“ za tradicionalnost rodne uloge i stavove prema djeci, odnosno ta dva vjerovanja nisu imala efekt na zadovoljstvo vezom i rane raskide veze, ali su povezana s kasnijim bračnim zadovoljstvom (Hill i Peplau, 1998).

#### 1.1.5. Posljedice (ne)zadovoljstva vezom

Zadovoljstvo vezom smatra se važnim konstruktom u literaturi koja se bavi brakom i romantičnim vezama. U istraživanju Sciangule i Morry (2009) dobiveno je da je status veze predvidio zadovoljstvo vezom, odnosno da su zaručeni parovi i parovi u braku imali veće zadovoljstvo vezom od parova u vezi.

U usporedbi s parovima koji su zadovoljni svojom vezom, nezadovoljni parovi izražavaju brojna disfunkcionalna ponašanja. Primjeri takvih ponašanja uključuju više razine specifičnih negativnih ponašanja poput upućivanja žalbi i kritika partneru te oblike hostilnih i defenzivnih ponašanja kao što su ne-odgovaranje partneru ili praćenje partnera (Fincham, Rogge i Beach, 2018). S druge strane, pozitivna ponašanja kao što su davanje i primanje podrške vežu se uz veće zadovoljstvo vezom i bolje zdravstvene ishode (Sullivan i Davila, 2010). Primjerice, pokazalo se da su ponašanja podrške od strane supruge predvidjela manje konfliktnih ponašanja oba partnera nakon perioda od 24 mjeseca (Pash i Bradbury, 1988).

Poznato je istraživanje koje su proveli Kelly, Huston i Cate (1985) u kojem je dobiveno da predbračni konflikt nije povezan s ljubavi koju su partneri iskazali da osjećaju jedno prema drugom, ali se pokazao prethodnikom bračnih konflikata i zadovoljstva brakom i do dvije godine nakon braka, što je u skladu i s rezultatima istraživanja Hill i Peplau (1988).

Nekolicina istraživanja sagledala su uzorak interakcija između partnera tijekom konflikta i istaknula kako su se interakcije partnera pri konfliktu pokazale stabilnim tijekom vremena i predviđale promjene u samom zadovoljstvu veze. Tako su opažena negativna ponašanja mladenaca predviđela zadovoljstvo brakom i stabilnost braka i do 6 godina nakon vjenčanja (Gottman, Cone, Carrere i Swanson, 1998). U skladu s tim, u istraživanju Birditt, Brown, Orbuch i McIlvane (2010) destruktivna ponašanja u prvoj godini braka predviđela su viši stupanj razvoda unutar prvih 16 godina braka.

#### 1.1.6. Kognitivni aspekti zadovoljstva vezom

Istraživanja koja su se usmjerila na kognitivne aspekte zadovoljstva vezom pokazala su da sretni parovi svoje partnere vide u pozitivnijem svjetlu nego se vide oni sami i da su pojedinci zadovoljniji vezom kada idealiziraju svoje partnere (Murray, Holmes i Griffin, 1996a). Za ljude koji su zadovoljni svojom vezom karakteristična je i kognitivna distorzija pri kojoj partneri pretpostavljaju sličnosti između sebe koje ne postoje (Murray, Holmes, Bellavia, Griffin i Dolderman, 2002). U skladu s time, u istraživanju koje je proučavalo vezu između zadovoljstva vezom i stilova privrženosti, dobiveno je da su pojedinci s izbjegavajućim ili anksiozno – ambivalentnim stilom privrženosti podržavali značajno više iracionalnih vjerovanja o vezi od onih sa sigurnim stilom privrženosti. Ta iracionalna i nerealistična vjerovanja u kombinaciji s izbjegavajućim ili anksiozno - ambivalentnim stilom privrženosti povezana su s manjim zadovoljstvom vezom (Stackert i Bursik, 2003).

Za zadovoljstvo vezom pokazale su se bitnima i atribucije koje pojedinac pripisuje ponašanjima svog partnera. Prema primjeru Fincha i suradnika (2018), atribucije za neki negativan događaj poput „Partner kasni doma s posla.“ mogu biti pozitivne za zadovoljstvo vezom ako su atribuirane eksternalno poput: „Sigurno je zapeo/la u gužvi.“. One mogu biti i negativne za zadovoljstvo vezom ako su atribuirane internalno poput: „To je zato što mu/joj nije stalo.“. Pri tome, bitno je naglasiti kako same atribucije ne utječu direktno na zadovoljstvo vezom, već je

povezanost atribucija i zadovoljstva vezom ostvarena preko intervenirajućih ponašanja koja slijede iz tih atribucija poput konflikata (Durtschi, Fincham, Cui, Lorenz i Conger, 2011).

Naposljetku, pri sagledavanju kognitivnog aspekta zadovoljstva vezom spominje se i istraživanje McNulty, Olson, Meltzer i Shaffer (2013) koje je ukazalo na važnost implicitnih (nesvjesnih) stavova o partneru kada je riječ o zadovoljstvu vezom. U njihovom istraživanju, zadovoljstvo vezom kroz 4 godine braka nisu predvidjeli svjesni, već implicitni stavovi supružnika o njihovom partneru. Kod parova koji su imali više pozitivnih implicitnih stavova o partneru bilo je manje izgledno da im zadovoljstvo vezom opadne s vremenom.

## 1.2. Samopoštovanje

Samopoštovanje predstavlja evaluaciju osobe o vlastitoj vrijednosti, odnosno u kojoj mjeri osobe sebe smatraju dobrima, kompetentnima i pristojnima (Aronson, Wilson, Akert i Fehr, 2001) i široko je gledano kao ključan indikator pozitivnog mentalnog zdravlja i dobrobiti (Fox, 2000). Samopoštovanje je konceptualizirano kao jedan od važnih dijelova samo-koncepta (Cast i Burke, 2002). Osobe s visokim samopoštovanjem općenito se osjećaju vrijednim ljudskim bićima i poštuju sami sebe, a u isto vrijeme su svjesni svojih nedostataka. U usporedbi s njima, osobe s niskim samopoštovanjem osjećaju se manjkavo, nedostojno i neadekvatno te dozvoljavaju da percepcije sebe kao slabih ljudskih bića dominiraju njihovim osjećajima vrijednosti (Owens, 1994).

### 1.2.1. Globalno i specifično samopoštovanje

Globalno samopoštovanje predstavlja pozitivan ili negativan opći stav koji osoba ima o sebi te reflektira uvjerenja ljudi o tome koliko su vrijedni kao osobe i zaslužuju li poštovanje (Rosenberg, Schooler, Schoenbach i Rosenberg, 1995). Uz globalno, razlikuje se i specifično samopoštovanje vezano uz specifične facete objekta (osobe) (Marsh, 1990).

Globalno samopoštovanje viđeno je kao centralna evaluativna komponenta selfa i neki autori smatraju ga fundamentalnim psihološkim konstruktom (Soest, Wichstrøm i Lundin Kvalem, 2016). Iako se globalno samopoštovanje često konceptualizira i kao suma specifičnih samo-koncepta (Marsh i Shavelson, 1985), Rosenberg (1979; prema Rosenberg i sur., 1995) tvrdi kako

su globalno i specifično samopoštovanje međusobno povezani, ali ih ne možemo smatrati ekvivalentnima.

Dvije komplementarne teorijske perspektive koriste se pri konceptualizaciji globalnog i specifičnih samopoštovanja: intrapersonalna i interpersonalna. Prema intrapersonalnoj perspektivi, globalno samopoštovanje smatra se vrhom hijerarhije i višedimenzionalne mreže, ono je opći stav koji osoba ima o sebi te su ispod njega u hijerarhiji sva specifična samopoštovanja, koja utječu na globalno samopoštovanje, a uz koja se vežu specifična ponašanja i određeni pozitivni ili negativni stavovi prema sebi vezani uz ta ponašanja (Fox, 1997). Prema intrapersonalnoj perspektivi, globalno samopoštovanje ovisi o sekundarnim konstruktima samopoštovanja iz nekoliko specifičnih domena (emocionalno, socijalno, fizičko i akademsko; Soest i sur., 2016).

Interpersonalna perspektiva s druge strane ističe da se priroda globalnog samopoštovanja ne može u potpunosti razumjeti bez da se sagledaju i specifična samopoštovanja (Soest i sur., 2016). Interpersonalna perspektiva naglašava socijalnu prirodu samopoštovanja i ističe da je globalno samopoštovanje rezultat pojedinčeve internalizacije percepcija i evaluacija drugih osoba o njemu. Ona predviđa da je globalno samopoštovanje primarno pod efektom samoevaluacija koje su se pokazale bitnima za pojedinčev socijalni status te da je samopoštovanje u domeni socijalne važnosti centralno pri određivanju globalnog samopoštovanja (Gentile i sur., 2009).

Jedna od razlika između globalnog i specifičnog samopoštovanja je u tome što specifično samopoštovanje najbolje predviđa specifično ponašanje koje je uz njega vezano, dok globalno samopoštovanje najbolje predviđa psihološku dobrobit pojedinca (Rosenberg i sur., 1995). Tako je veće globalno samopoštovanje povezano s većim zadovoljstvom životom, fizičkom dobrobiti i pozitivnim dispozicijskim afektom, dok je nisko globalno samopoštovanje povezano s višim negativnim dispozicijskim afektom, percipiranim stresom, depresijom (Robins, Hendin i Trzesniewski, 2001) te anksioznošću (Luck i Heiss 1972).

Istraživanja globalnog samopoštovanja pokazuju da su osobe s visokim samopoštovanjem sklone vidjeti se akademski sposobnima, inteligentnima, socijalno vještima te fizički i atletski privlačnima (Marsh, 1986), skloni su razvoju nerealističnih pozitivnih iluzija o sebi (Aspinwall i Taylor, 1992) te ih vršnjaci opisuju učinkovitima, pričljivima, kooperativnima, orijentiranima na zadatak i kreativnima pri grupnoj interakciji (Robins i sur., 2001).

Proučavanjem povezanosti globalnog samopoštovanja s crtama ličnosti, veće globalno samopoštovanje pokazalo se povezanim s višom ekstraverzijom, savjesnošću i optimizmom te nižim neuroticizmom i povučenošću (Robins i sur., 2001).

Zanimljiv je i podatak kako fizička aktivnost može utjecati malim, ali značajnim poboljšanjem u globalnom samopoštovanju (Spence, McGannon i Poon, 2005).

### 1.2.2. Longitudinalna istraživanja samopoštovanja

Veliki broj istraživanja objavljeno je na temu samopoštovanja i njegovog razvoja s dobi. Longitudinalna istraživanja adolescenata pokazala su rast u globalnom samopoštovanju od srednje adolescencije (Erol i Orth, 2011; Soest i sur., 2016; Steiger, Allemand, Robins i Fend, 2014) te su ovaj trend rasta u globalnom samopoštovanju potvrdila longitudinalna istraživanja na mladim odraslim osobama gdje se navodi porast u globalnom samopoštovanju od 18. godine života do srednje odrasle dobi (Erol i Orth, 2011; Soest i sur., 2016; Wagner, Ludtke, Jonkmann i Trautwein, 2013).

Jedno od najistaknutijih objašnjenja trenda porasta u globalnom samopoštovanju je princip maturacije (Trzesniewski, Donnellan, i Robins, 2013). Prema tom principu, ljudi se kroz adolescenciju i mladu odraslu dob sve više i više prilagođavaju socijalnim ulogama u društvu, što vodi većoj emocionalnoj stabilnosti, savjesnosti, samopouzdanju i sposobnosti (Trzesniewski i sur., 2013). Kao rezultat navedenog pozitivnog razvoja ličnosti i adaptacije društvenim ulogama, razine globalnog samopoštovanja se poboljšavaju kroz adolescenciju i mladu odraslu dob (Gove, Ortega i Style, 1989). Globalno samopoštovanje se dakle povećava s dobi, počevši s porastima u mlađoj i srednjoj odrasloj dobi te dostiže vrhunac oko 60. godine, kada počinje opadati sa starosti (Orth, Robins i Widaman, 2012). Osim globalnog, navodi se i korisnost principa maturacije pri objašnjenju razvoja specifičnog samopoštovanja. Može se očekivati da kako mladi ljudi poboljšavaju svoje sposobnosti i konsolidiraju svoje uloge u sve više područja s dobi, povećat će se i njihovo samopoštovanje vezano za te specifične domene. Stoga se može očekivati i kako će napredak biti izražen u onim domenama gdje su važni razvojni zadaci uspješno izvršeni (Soest i sur., 2016). U skladu s tim, istraživanje Steiger i suradnika (2014) pokazalo je porast s dobi u specifičnom samopoštovanju u domenama vezanim uz fizički izgled i romantičnu privlačnost.

### 1.3. Samopoštovanje i zadovoljstvo vezom

Prema modelu regulacije zavisnosti (DeHart, Pelham i Murray, 2004), kada se osoba osjeća sigurnom u partnerovu ljubav i prihvaćanje, dozvolit će si da postane privržena tom partneru. Prema tome, osobe s niskim samopoštovanjem trebale bi podcjenjivati partnerovu ljubav i pozitivne percepcije koje partner ima prema njima. S druge strane, osobe s visokim samopoštovanjem trebale bi točnije percipirati kako ih partner vidi (DeHart i sur., 2004). Stoga bi samopoštovanje pojedinca, odnosno njegov osjećaj vrijednosti, trebao utjecati na to kako pojedinci vide sami sebe, njihovu percepciju o tome kako ih partner vidi te njihovu sveukupnu kvalitetu veze.

Istraživanje Murray, Holmes i Griffin (2000) ispitalo je potiče li pojedinčevo samopoštovanje povjerenje u svog partnera. Ispitanici su bili pitani kako bi htjeli da ih partner vidi i kako oni percipiraju da ih partner vidi na većem broju općih osobina; ispitanici koji su imali niže samopoštovanje podcijenili su optimističnost partnerovog viđenja njih samih i ta procjena ispod prave vrijednosti bila je povezana s nižim zadovoljstvom vezom. S druge strane, pojedinci koji su imali više samopoštovanje precijenili su koliko optimistično ih partner vidi te je ta procjena iznad prave vrijednosti bila povezana s većim zadovoljstvom vezom (Murray i sur., 2000).

O činjenici da samopoštovanje utječe na pojedinčevu percepciju sebe i svog partnera govori i rezultat istraživanja gdje su pojedinci s niskim samopoštovanjem izjavili o povijesti osjećaja odbačenosti u njihovim romantičnim vezama s drugima, a pojedinci s visokim samopoštovanjem izjavili su o povijesti osjećaja prihvaćenosti (DeHart i sur., 2004). Pri tome, bitno je napomenuti kako bez obzira na to ima li pojedinac nisko ili visoko samopoštovanje, njihov romantični partner procjenjuje ih pozitivnije nego što se oni sami procjenjuju (Murray i sur., 2000).

Osobe s višim samopoštovanjem izjavljuju da se osjećaju atraktivnije, ostavljaju bolje dojmove na ljude i da općenito imaju bolju kvalitetu veze od pojedinaca s niskim samopoštovanjem (Baumeister, Campbell, Krueger i Vohs, 2003). Osobe s višim samopoštovanjem procjenjuju i veći osobni stupanj sreće, bez obzira na stres i druge okolnosti (Baumeister i sur., 2003). DeHart i suradnici (2004) ističu kako nisko i visoko samopoštovanje znatno utječu na kvalitetu veze. Naime, tijekom teških razdoblja u vezi, osobe s niskim samopoštovanjem sklone su distancirati se od te veze kako bi se zaštitile od mogućeg odbijanja,



međutim, kada im u vezi ide dobro, one pokazuju visok stupanj ljubavi za svoje partnere. S druge strane, osobe koje imaju visoko samopoštovanje održavaju povoljne procjene o partneru bez obzira na teška ili dobra vremena (DeHart i sur., 2004).

Istraživanja samopoštovanja i zadovoljstva vezom nalaze pozitivnu povezanost ta dva konstrukta, odnosno što je više samopoštovanje osobe, veće će biti i procijenjeno zadovoljstvo vezom (Sciangua i Morry, 2009; Shackelford, 2001). U njihovom istraživanju, Sciangua i Morry (2009) otišli su korak dalje i ispitali hoće li tipovi mjerenih osobina (niske ili srednje važnosti za vezu) utjecati na percipirano poštovanje (idealizaciju, samo-verifikaciju ili negodovanje) kod osoba s niskim i visokim samopoštovanjem. Dobiveno je da samopoštovanje utječe na samopercepciju osobe i na njenu percepciju toga kako ju partner percipira (metapercepciju) te da taj efekt ovisi o tipu mjerenih osobina. Naime, za osobine koje su procijenjene od srednje važnosti za vezu (npr., pun brige, pun ljubavi, nježan), osobe s visokim samopoštovanjem su se samo-uzdizale (idealizirale), dok su se osobe s niskim samopoštovanjem samo-podcjenjivale. Za osobine koje su procijenjene od niske važnosti za vezu (npr., tih, rezerviran, pričljiv), i osobe s visokim i one s niskim samopoštovanjem su se samo-uzdizale (Sciangua i Morry, 2009). Iz toga proizlazi da će najveće zadovoljstvo vezom imati osobe visokog samopoštovanja koje se samo-uzdižu (veća idealizacija) u procjeni osobina od srednje važnosti za vezu. Pri tome, bitno je istaknuti da su osobine srednje važnosti pridonijele, ali nisu bile medijator, odnosa između samopoštovanja i zadovoljstva vezom, što daje naslutiti da je odnos samopoštovanja i zadovoljstva vezom kompleksniji i uključuje više različitih faktora. Za razliku od osoba s visokim samopoštovanjem, osobe niskog samopoštovanja imaju sumnje i zabrinutosti vezane uz sebe i vlastitu vezu iz kojih može proizaći negativnije iskustvo veze i niže zadovoljstvo samom vezom (Sciangua i Morry, 2009).

Pri istraživanju povezanosti samopoštovanja i zadovoljstva vezom, pokazalo se da samopoštovanje predviđa zadovoljstvo vezom, ali obrnuto to uglavnom nije slučaj. U jednom istraživanju, bivanje u zadovoljavajućoj vezi nije predvidjelo porast u samopoštovanju (Orth, Robins i Widaman, 2012), dok je u drugom zadovoljstvo vezom bilo povezano s kasnijim samopoštovanjem samo kod muškaraca (Fincham i Bradbury, 1993). Erol i Orth (2014) taj podatak objašnjavaju relativnom stabilnošću samopoštovanja kao karakteristike pojedinca kroz cijeli život. No, iako je samopoštovanje relativno stabilno, treba imati na umu ranije spomenute sistemske

promjene kroz životni vijek. Erol i Orth (2014) proveli su dva longitudinalna istraživanja (preko 12 i 15 godina) u kojima su ispitali efekte razvoja samopoštovanja na razvoj zadovoljstva vezom. Rezultati oba longitudinalna istraživanja su pokazala da razvojne putanje samopoštovanja svakog partnera predviđaju razvojnu putanju njihovog zajedničkog zadovoljstva vezom, bez obzira na dob partnera, duljinu veze i sličnost njihovog samopoštovanja. Ovaj podatak sukladan je istraživanju Lavner, Bradbury i Karney (2012) gdje je dobiveno da inicijalne razlike u samopoštovanju između supružnika predviđaju pozitivne/negativne putanje zadovoljstva vezom. Međutim, potrebno je naglasiti kako se, zbog dizajna tih istraživanja, ni u jednom slučaju dobiveni efekti ne mogu shvatiti kauzalnima.

#### 1.3.1. Sličnost u samopoštovanju i zadovoljstvo vezom

Parovi koji su slični imaju sličnije emocionalne odgovore te sličnost između parova obično povećava funkcioniranje u vezi i smanjuje svakodnevne konflikte (Dyrenforth, Kashy, Donnellan i Lucas, 2010). Stoga se pretpostavlja kako bi sličnost u samopoštovanju između partnera mogla pospješiti empatiju i voditi ka pozitivnim socijalnim interakcijama (Erol i Orth, 2014). S druge strane, sličnost kod parova u samopoštovanju mogla bi se pokazati problematičnom s obzirom na njenu povezanost s dominantnošću. Dryer i Horowitz (1997) pokazali su da su dominantniji ljudi zadovoljniji kada su u interakciji sa submisivnim nego s drugim dominantnim ljudima i obrnuto, submisivni ljudi zadovoljniji su u interakciji s dominantnim ljudima.

#### 1.4. Model međuzavisnosti aktora i partnera (APIM) za ispitivanje dijadnih odnosa

Za početak bitno je istaknuti da dijadna veza označava bilo koju predanu, intimnu vezu između dvije osobe (Kenny i Cook, 1999). Većina istraživanja fokusirana je na ispitivanje aktorskih, bez uključivanja partnerskog efekta, iako je glavno obilježje dijadnih veza upravo međuzavisnost. Ispitivanjem samo aktorskih efekata preuzima se perspektiva da je osoba pod efektom svog rezultata, dok se partnera stavlja u drugi plan. Osim toga, ispitivanje partnerskih efekata važan je indikator postojanja veze, odnosno postojanje partnerskog efekta označava da je par dio međuzavisnog sustava jer njegov odgovor ovisi o nekom obilježju partnera (Kenny i Cook, 1999). Iz toga, javio se glavni izazov u istraživanju dijadnih odnosa, a to je mapiranje ove međuzavisnosti.

Dosadašnja istraživanja dijadnih odnosa usmjerila su se na istraživanje odnosa između roditelja i djece (Pesonen, Raikonen i Heinonen, 2006), braće i sestara (Kenny i Cook, 1999) te romantičnih partnera (Erol i Orth, 2013). Kao model koji najviše obećava za ispitivanje ovih dijadnih odnosa istaknuo se upravo model međuzavisnosti aktora i partnera (APIM; *The actor-partner interdependence model*; Kenny i Cook, 1999), čija je korisnost potvrđena istraživanjima (Kenny i Ledermann, 2010).

Osnovna pretpostavka APIM modela je da su ishodi pod efektom karakteristika osobe, ali i njenog partnera (Kenny i Cook, 1999). Ovim modelom može se ispitati način na koji su individualne razlike povezane s ishodom u nekom odnosu te dovode li individualne karakteristike do određenih interpersonalnih posljedica (Kenny i Ledermann, 2010).

Kashy i Donnellan (2012) navode dva efekta u sklopu APIM modela: aktorski i partnerski efekt. Aktorski efekt predstavlja efekt pojedinačnih vlastitih prediktorskih varijabli na vlastite ishodne varijable, dok partnerski efekt označava efekt partnerovih prediktorskih varijabli na pojedinačne ishodne varijable (ili obrnuto, pojedinačne prediktorske na partnerove ishodne varijable).

Kenny i Cook (1999), koristeći teoriju međuzavisnosti (Kelley i sur., 2003), ističu različite kombinacije aktorskih i partnerskih efekata posebno bitne za istraživanje dijadnih odnosa. Te kombinacije izražene su kroz 4 opća APIM uzorka: samo aktorski, samo partnerski, uzorak para i uzorak kontrasta. Pri samo aktorskom uzorku, na partnerovu ishodnu varijablu pojedinačna kauzalna varijabla nema efekt, već ga ostvaruje samo na pojedinačnu ishodnu varijablu. Dakle, samo aktorski uzorak javlja se kada je partnerski efekt jednak nuli, a aktorski je različit od nule. Suprotno tomu, samo partnerski uzorak javlja se kada je aktorski efekt jednak nuli, a partnerski različit od nule. Valja napomenuti kako se samo partnerski uzorak rijetko kada pojavljuje. Nadalje, pri uzorku para, aktorski i partnerski efekti su jednaki. Tada kauzalne varijable pojedinca i njegovog partnera podjednako utječu na pojedinačnu ishodnu varijablu. Primjerice, u jednom istraživanju dobiveno je da na negativna ponašanja utječe vlastiti anksiozni stil privrženosti osobe, ali i stil privrženosti njenog partnera (Campbell, Simpson, Boldry i Kashy, 2005). Naposljetku, uzorak kontrasta javlja se kada su aktorski i partnerski efekti jednaki, ali suprotnog predznaka. Prema tome, partnerska kauzalna varijabla može imati negativan, a pojedinačna kauzalna varijabla pozitivan efekt na pojedinačnu ishodnu varijablu (Kenny i Ledermann, 2010).

#### 1.4.1. APIM\_SEM aplikacija

Kako je APIM model postao sve više korišten, bilo je potrebno olakšati kompleksnu statističku analizu koja stoji iza njega. Iz tog su razloga Stas, Kenny, Mayer i Loeys (2018) razvili online aplikaciju APIM\_SEM koja automatski izvodi statističke analize povezane s jednostavnim ili složenijim APIM modelima. Kako bi to ostvarila, koriste se tehnike SEM (engl. *Structural Equation Modeling*) analize. APIM\_SEM može se koristiti za analizu različitih ili ne-različitih dijada, dijadnih uzoraka te kontrolu kovarijata (na individualnoj razini ili razini para) (Stas i sur., 2018). Rezultate aplikacija prikazuje, osim u softverskom, i u tekstualnom formatu, upotpunjeno s tablicama i grafičkim prikazima (Stas i sur., 2018).

#### 1.5. Istraživanja aktorskih i partnerskih efekta samopoštovanja na zadovoljstvo vezom

Samopoštovanje može imati velik efekt na stvaranje i održavanje zadovoljavajućih romantičnih veza i brakova. S obzirom na to da su romantične veze dijadne prirode, važno je pitanje doprinosi li samopoštovanje osobe ne samo njenom zadovoljstvu vezom, već i zadovoljstvu vezom njenog partnera.

Istraživanja koja su se bavila aktorskim i partnerskim efektima samopoštovanja na zadovoljstvo vezom pokazala su nekonzistentne rezultate. U jednom istraživanju nađeni su značajni aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom i predanost (Robinson i Cameron, 2012), u jednom dobiven je partnerski efekt samo samopoštovanja žene, ali ne i samopoštovanja muškarca (Murray, Holmes i Griffin, 1996b), jedno istraživanje partnera u romantičnoj vezi i bračnih partnera pokazalo je mali, ali značajan partnerski efekt (Murray i sur., 2000), dok u jednom istraživanju uopće nije dobiven značajan partnerski efekt (Jones i Cunningham, 1996). Međutim, spomenuta istraživanja su sva, s iznimkom istraživanja Murraya i suradnika (2000), koristila isključivo mlađe odrasle ispitanike, u romantičnim vezama. Nadalje, spomenuta istraživanja nisu pružila informaciju o veličini aktorskih i partnerskih efekata, ili zato što veličine efekata nisu spomenute (Jones i Cunningham, 1996), ili nije prikazana standardizirana veličina efekta (Robinson i Cameron, 2012) ili je u istraživanje uključena treća varijabla koja je moguće izazvala pristranost u procjenama aktorskih i partnerskih efekata (Murray i sur., 1996b, 2000).

Od prijašnjih istraživanja aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom, najistaknutije je ono Erol i Ortha (2013), gdje su podaci prikupljeni iz pet različitih istraživanja, sva s drugačijim uzorcima i dizajnom istraživanja, u koja su bili uključeni različiti tipovi parova (vjenčani parovi, parovi u vezi i parovi koji žive zajedno), parovi s različitim duljinama veze (od nekoliko tjedana do nekoliko desetljeća) i parovi iz različitih dobnih skupina (od kasne adolescencije do stare dobi). U ovom su istraživanju dobiveni značajni aktorski i partnerski efekti kroz svih pet istraživanja (Erol i Orth, 2013). Dakle, rezultati istraživanja Erol i Ortha (2013) pokazali su da je samopoštovanje osobe predviđelo njeno i partnerovo zadovoljstvo vezom, kada se kontrolira efekt partnerovog samopoštovanja. Pri tome, dob, spol i duljina veze nisu moderirale dobivene aktorske i partnerske efekte.

Većina istraživanja odnosa samopoštovanja i zadovoljstva vezom fokusirana su samo na aktorske efekte, a mali broj postojećih istraživanja koja su uključila i partnerske efekte samopoštovanja pokazuju nekonzistentne rezultate. Stoga je cilj ovog rada ispitati postojanje aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom te time pridonijeti postojećem ograničenom opusu istraživanja ove tematike.

Problemi:

1. Ispitati aktorske efekte samopoštovanja na zadovoljstvo vezom.
2. Ispitati partnerske efekte samopoštovanja na zadovoljstvo vezom.

Hipoteze:

1. Očekuje se značajan aktorski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Pri tome se očekuje da će osobe koje imaju više samopoštovanje imati veće zadovoljstvo vezom u odnosu na osobe koje imaju niže samopoštovanje.
2. Očekuje se značajan partnerski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Pri tome se očekuje da će osobe čiji partneri imaju više samopoštovanje imati veće zadovoljstvo vezom u odnosu na osobe čiji partneri imaju niže samopoštovanje.

## 2. METODA

### 2.1. Ispitanici

U istraživanju sudjelovalo je 215 heteroseksualnih parova koji su u romantičnoj vezi dulje od 1 godine. Raspon dobi ovih 430 ispitanika kreće se od 19 do 65 godina, gdje je prosječna dob oko 39 godina ( $M = 38.96$ ,  $SD = 12.02$ ). Od ukupnog broja ispitanika, u braku ih je 61.9%, dok su ostalih 38.1% neoženjeni/neudani. Ukupan broj djece kreće se od 0 do 5 ( $M = 1.24$ ,  $SD = 1.14$ ; za ukupan broj djece sa sadašnjim partnerom te vrijednosti su  $M = 1.15$ ,  $SD = 1.14$ ). U istom domaćinstvu živi 83.7% ispitanika, dok ih 16.3% živi odvojeno. Broj godina za vrijeme kojih parovi žive zajedno su od 1 do 39 godina ( $M = 13.2$ ,  $SD = 11.48$ ). Bračni parovi sa sadašnjim partnerom žive u istom domaćinstvu u prosjeku 11.25 godina ( $SD = 12.02$ ), a izvan braka su s partnerom proveli u prosjeku 4.12 godina ( $SD = 3.91$ ).

Što se tiče stupnja obrazovanja, 2.6% ispitanika završilo je osnovnu, 47.7% srednju, a 10.2% višu školu, dok je 37.7% ispitanika završilo fakultet te ih je 1.9% završilo poslijediplomski studij. Radni staž ispitanika kreće se od 0 do 43 godine ( $M = 15.29$ ,  $SD = 12.00$ ). Što se tiče zaposlenosti, 15.2% ispitanika čine studenti, 10.5% ih je zaposleno na određeno, 64.7% na neodređeno vrijeme, a 6% ispitanika je nezaposleno, dok ih je 3.7% u mirovini. Ispitanici najčešće navode prosječan imovinski status ( $M = 3.08$ ,  $SD = 0.5$ ).

### 2.2. Mjerni instrumenti

#### 2.2.1. Upitnik percipirane kvalitete veze

Upitnik percipirane kvalitete veze (*Perceived Relationship Quality Components*; Fletcher, Simpson i Thomas, 2000) mjera je zadovoljstva vezom sastavljena od 6 čestica od kojih svaka označava jednu od komponenti veze: ljubav, predanost, povjerenje, strast, intimnost i zadovoljstvo. Pri tome, ispitanici na česticama Likertovog tipa od 1 (uopće nisam) do 7 (izrazito) trebaju procijeniti njihovu sadašnju vezu. Na primjer, čestica za predanost glasi: „Koliko ste predani vašoj vezi?“. Pouzdanosti ovog upitnika u ranijim istraživanjima iznose .89 za muškarce i .86 za žene, a na ovom uzorku su također zadovoljavajuće što je prikazano za sve korištene mjere u Tablici 1.

### 2.2.2. Indeks zadovoljstva partnerom

Indeks zadovoljstva partnerom (*Satisfaction index*, Simpson, 1987) koristi se kao mjera zadovoljstva trenutnim partnerom. Sastavljen je od 11 čestica koje obuhvaćaju 11 atributa partnera: financijske resurse, fizičku privlačnost, sposobnost pružanja emocionalne podrške, pouzdanost/vjerodostojnost, sličnost stavova i vrijednosti, sposobnost nježnosti i razumijevanja, sličnost interesnih aktivnosti, stabilnost i ugodnu ličnost, socijalni status, sposobnost da budu bliski i intimni te seksualnu privlačnost. Za svaku od ovih čestica, ispitanici procjenjuju u kojoj mjeri su zadovoljni partnerom od 1 (vrlo nezadovoljan) do 7 (vrlo zadovoljan), gdje viši rezultat na upitniku označava veće zadovoljstvo vezom. Primjer jedne od čestica iz upitnika je: „Koliko ste zadovoljni fizičkom privlačnošću partnerice?“. Upitnik ima visoku pouzdanost koja iznosi .91 za muškarce te .93 za žene, a pouzdanosti u ovom istraživanju također su zadovoljavajuće.

### 2.2.3. Skala bračne stabilnosti

Skala bračne stabilnosti (Ćubela Adorić i Jurević, 2010) namijenjena je procjeni stabilnosti i održivosti vlastite bračne veze. Sastavljena je od 9 čestica koje ispitanici procjenjuju na skali od 7 stupnjeva koja se kreće od -3 (potpuno netočno) do 3 (potpuno točno). Procjene se pri bodovanju čestica kodiraju na skali od 1 do 7 gdje viši rezultat na skali označava veću bračnu stabilnost. Uzevši u obzir potrebe ovog istraživanja, skala je prilagođena i parovima koji nisu u braku. Tako su čestice poput „Nemam nikakvog razloga sumnjati da će naš brak opstati.“ preoblikovane u „Nemam nikakvog razloga sumnjati da će naša veza opstati.“. Autorice skale navode jednofaktorsku strukturu i pouzdanost od .90 za muškarce i .91 za žene, a pouzdanosti u ovom istraživanju također su zadovoljavajuće.

Također, tri navedene mjere zadovoljstva vezom koje su korištene u istraživanju – Upitnik percipirane kvalitete veze, Indeks zadovoljstva partnerom i Skala bračne stabilnosti standardizirane su i nakon faktorske analize spojene u varijablu nazvanu Ukupno zadovoljstvo vezom, a nova mjera izražena je faktorskim bodovima dobivenim faktorskom analizom glavnih osi triju primarnih mjera zadovoljstva vezom.



#### 2.2.4. Rosenbergova skala samopoštovanja

Rosenbergova skala samopoštovanja (*Rosenberg self – esteem scale (RSE)*, 1965) korištena je kao mjera globalnog samopoštovanja koju je na hrvatskom uzorku validirao Bezinović (1988). Skala je sastavljena od 10 čestica, od kojih je 5 formulirano u pozitivnom smjeru, a 5 u negativnom. Primjer pozitivne čestice je „Osjećam da imam puno dobrih osobina.“, a negativne „Ponekad se osjećam zaista beskorisno.“. Zadatak ispitanika je da daju odgovore na dane čestice na ljestvici Likertovog tipa od 1 (jako se slažem) do 4 (jako se ne slažem), pri čemu su pri bodovanju odgovori ispitanika rekodirani tako da viši rezultat na skali označava veće samopoštovanje. Široko je prihvaćena i dvofaktorska struktura skale, gdje faktor samopouzdanje čine pozitivno formulirane čestice, a faktor nepoštivanje sebe čine negativno formulirane čestice (Gray-Little i sur., 1997). Međutim, za potrebe ovog rada korištena je jednofaktorska struktura upitnika. Pouzdanost RSE skale na hrvatskom jeziku kreće se od .74 do .89 (Bezinović, 1988), a pouzdanosti skale u ovom istraživanju također su zadovoljavajuće.

#### 2.3. Postupak istraživanja

Istraživanje se provodilo u domovima parova. Prije početka istraživanja, istraživač je parovima pročitao uputu koja je sadržavala postupak istraživanja i zadatak ispitanika. Istraživanje se odvijalo anonimno i svaki par je najprije izabrao svoju šifru koju su oboje zatim zapisali na svoj set upitnika. Set upitnika obuhvaćao je sociodemografske podatke o ispitanicima, upitnik zadovoljstva vezom (upitnik percipirane kvalitete veze, indeks zadovoljstva partnerom i skala bračne stabilnosti) te Rosenbergovu skalu samopoštovanja. Svaki član para upitnike je rješavao neovisno o drugome za što se, kao i za anonimnost, pobrinuo ispitivač koji je bio prisutan u prostoriji s parom. Vrijeme ispunjavanja upitnika bilo je neograničeno.

### 3. REZULTATI

Najprije su izračunati deskriptivni podaci i korelacije između mjera za mjere zadovoljstva vezom i samopoštovanje, odvojeno za žene i muškarce. Ti podaci prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. *Deskriptivni podaci za sve mjere zadovoljstva vezom, samopoštovanje te korelacije među varijablama*

Varijabla	Žene					Muškarci				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Žene										
1. ZV_1										
2. ZV_2	.83**									
3. ZV_3	.63**	.59**								
4. ZV_123	.97**	.93**	.71**							
5. Z_samopost	.24**	.19**	.19**	.24**						
Muškarci										
6. MV_1	.52**	.51**	.36**	.54**	.16*					
7. MV_2	.48**	.52**	.40**	.52**	.14*	.75**				
8. MV_3	.29**	.27**	.47**	.33**	.17*	.56**	.51**			
9. MV_123	.53**	.54**	.42**	.56**	.17*	.96**	.89**	.65**		
10. M_samopost	.04	.10	.13	.07	.16*	.24**	.24**	.14*	.25**	
$\alpha$	.89	.92	.75	.85	.85	.89	.89	.70	.83	.86
M	36.94	65.12	52.15	-.08	31.57	37.38	67.33	53.40	.08	32.19
SD	5.03	9.53	7.12	1.01	4.11	4.66	8.02	6.34	.89	4.32

LEGENDA: ZV\_1 – zadovoljstvo vezom žena na mjeri 1, Upitniku percipirane kvalitete veze; ZV\_2 – zadovoljstvo vezom žena na mjeri 2, Indeksu zadovoljstva partnerom; ZV\_3 – zadovoljstvo vezom žena na mjeri 3, Skali bračne stabilnosti; ZV\_123 – ukupno zadovoljstvo vezom žena na sve tri mjere; Z\_samopost – samopoštovanje žena; MV\_1 – zadovoljstvo vezom muškaraca na mjeri 1, Upitniku percipirane kvalitete veze; MV\_2 – zadovoljstvo vezom muškaraca na mjeri 2, Indeksu zadovoljstva partnerom; MV\_3 – zadovoljstvo vezom muškaraca na mjeri 3, Skali bračne stabilnosti; MV\_123 – ukupno zadovoljstvo vezom muškaraca na sve tri mjere; M\_samopost – samopoštovanje muškaraca;  $\alpha$  – pouzdanost mjere; M – aritmetička sredina; SD – standardna devijacija

\*\*p < 0.01; \*p < 0.05

Iz Tablice 1. može se vidjeti da mjere zadovoljstva vezom međusobno pokazuju srednju do visoku statistički značajnu pozitivnu povezanost. Za uzorak žena, ta povezanost kreće se od  $r = .59$  do  $r = .97$ , dok je za uzorak muškaraca povezanost nešto niža i kreće se od  $r = .51$  do  $r = .96$ . Između ženskih i muških ispitanika, mjere zadovoljstva vezom pokazuju statistički značajnu pozitivnu povezanost te se kreću od  $r = .29$  do  $r = .56$ .

Na ženskom uzorku, dobivene su statistički značajne pozitivne povezanosti samopoštovanja s upitnikom percipirane kvalitete veze ( $r = .24$ ), indeksom zadovoljstva partnerom ( $r = .19$ ), skalom bračne stabilnosti ( $r = .19$ ) te s ukupnim zadovoljstvom vezom ( $r = .24$ ). Također, dobivene su statistički značajne pozitivne korelacije samopoštovanja s različitim mjerama zadovoljstva vezom na muškom uzorku: za upitnik percipirane kvalitete veze ( $r = .24$ ), indeks zadovoljstva partnerom ( $r = .24$ ), skalu bračne stabilnosti ( $r = .14$ ) te ukupno zadovoljstvom vezom ( $r = .25$ ).

Samopoštovanje žena pokazalo je niske, ali statistički značajne korelacije s mjerama zadovoljstva vezom muškaraca (od  $r = .14$  do  $r = .17$ ). S druge strane, samopoštovanje muškaraca nije pokazalo statistički značajnu korelaciju s mjerama zadovoljstva vezom kod žena. Dobivena je niska, ali statistički značajna povezanost samopoštovanja žena i samopoštovanja muškaraca ( $r = .16$ ).

Kao što je već navedeno, sve mjere pokazuju zadovoljavajuće pouzdanosti pri čemu najniža vrijednost iznosi  $\alpha = .70$ , a najviša  $\alpha = .92$ .

Izračunati su t-testovi za zavisne uzorke u svrhu provjeravanja razlike između žena i muškaraca na nezavisnim i zavisnim varijablama. Dobivena je statistički značajna razlika u rezultatima žena i muškaraca na svim mjerama zadovoljstva vezom, osim Upitnika percipirane kvalitete veze gdje statistički značajna razlika između spolova nije dobivena. Na mjeri Indeks zadovoljstva partnerom, dobivena je statistički značajna razlika između žena i muškaraca ( $t = 3.74$ ;  $df = 214$ ;  $p < 0.01$ ;  $d = .26$ ), pri čemu je zadovoljstvo vezom muškaraca ( $M = 67.33$ ;  $SD = 8.02$ ) bilo veće od zadovoljstva vezom žena ( $M = 65.12$ ;  $SD = 9.53$ ). Sukladno tomu, na Skali bračne stabilnosti je dobivena statistički značajna razlika između žena i muškaraca ( $t = 2.64$ ;  $df = 214$ ;  $p < 0.01$ ;  $d = .18$ ) gdje su muškarci ( $M = 53.40$ ;  $SD = 6.34$ ) iskazali veće zadovoljstvo vezom od žena ( $M = 52.15$ ;  $SD = 7.12$ ). Naposljetku, na ukupnoj mjeri zadovoljstva vezom dobivena je statistički značajna razlika između žena i muškaraca ( $t = 2.60$ ;  $df = 214$ ;  $p = 0.01$ ;  $d = .18$ ), pri

čemu je zadovoljstvo vezom bilo veće kod muškaraca ( $M = 0.08$ ;  $SD = 0.88$ ) nego kod žena ( $M = -0.08$ ;  $SD = 1.01$ ). Statistički značajna razlika između žena i muškaraca na mjeri samopoštovanja nije dobivena.

U nastavku prikazani su rezultati dobiveni upotrebom APIM-a (*Actor-partner interdependence model*, Kenny i Cook, 1999) s ciljem ispitivanja aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom, odnosno efekata vlastitog samopoštovanja i samopoštovanja partnera na zadovoljstvo vezom kod žena i muškaraca. Kako bi se provjerilo ima li vlastito samopoštovanje efekt na vlastito zadovoljstvo vezom, izračunati su aktorski efekti. Partnerski efekti izračunati su kako bi se utvrdilo ima li vlastito samopoštovanje efekt na zadovoljstvo vezom partnera.

Aktorski i partnerski efekti samopoštovanja izračunati su posebno za svaku od tri mjere zadovoljstva vezom korištene u ovom istraživanju, kao i za ukupnu mjeru zadovoljstva vezom.

Tablica 2. Rezultati APIM analize samopoštovanja na mjere zadovoljstva vezom

Prediktor	Kriterij	$r_p$	$r_{ce}$	Hi- kvadrat test ( $\chi^2$ ) <sup>a</sup>	Aktor efekt ( $\beta$ )	Partner efekt ( $\beta$ )	$R^2$	k	95% IP		Dijadni obrazac
					Ž → Ž M → M	M → Ž Ž → M			DG	GG	
Samopoštovanje	Sve tri mjere zadovoljstva vezom	<b>.16*</b>	<b>.55***</b>	<b>16.16*</b>	<b>.23***</b> <b>.23***</b>	.04 <b>.13*</b>	.06 .08	.16 .60	-.41 -.13	.72 1.33	Samo aktorski Samo aktorski i uzorak para
	Zadovoljstvo vezom 1	<b>.16*</b>	<b>.52***</b>	7.97	<b>.24***</b> <b>.22**</b>	.00 .12	.06 .07	.00 .59	-.53 -.19	.52 1.37	Samo aktorski Samo aktorski i uzorak para
	Zadovoljstvo vezom 2	<b>.16*</b>	<b>.51***</b>	<b>25.42***</b>	<b>.18**</b> <b>.22***</b>	.07 .10	.04 .07	.38 .49	-.42 -.24	1.18 1.21	Samo aktorski i uzorak para Samo aktorski i uzorak para
	Zadovoljstvo vezom 3	<b>.16*</b>	<b>.45***</b>	<b>14.06*</b>	<b>.18**</b> .12	.11 <b>.15*</b>	.05 .04	.57 1.32	-.32 -.74	1.45 3.37	Samo aktorski i uzorak para Samo aktorski i uzorak para

LEGENDA:  $r_p$  – korelacija između prediktorskih varijabli žena i muškaraca;  $r_{ce}$  – korelacija između pogrešaka kriterijskih varijabli žena i muškaraca; Ž – žene; M – muškarci;  $\beta$  – standardizirani beta koeficijent;  $R^2$  – koeficijent determiniranosti; k – omjer partnerskog i aktorskog efekta; 95% IP – interval pouzdanosti za k (Monte Carlo metoda uzorkovanja); DG – donja granica za 95% IP; GG – gornja granica za 95% IP

\* $p < 0.05$ ; \*\* $p < 0.01$ ; \*\*\* $p < 0.001$

a. Stupnjevi slobode za sve testove su 6.

Prije provedbe same APIM analize, izračunat je Hi-kvadrat test ( $\chi^2$ ) u svrhu ispitivanja razdvojitosti (eng. *distinguishability*) članova dijade. Odnosno, u svrhu ispitivanja razlika aritmetičkih sredina, varijanci i kovarijanci između žena i muškaraca (Ackerman, Donnellan i Kashy, 2011). Iz Tablice 2. vidljivo je kako je provedeni Hi-kvadrat test statistički značajan za ukupnu mjeru zadovoljstva vezom, što pokazuje da se članovi dijade statistički značajno razlikuju s obzirom na varijablu spol, kada je zadovoljstvo vezom izraženo na sve tri mjere. Za zadovoljstvo vezom izraženo na sve tri mjere dobiveni su statistički značajni aktorski efekti samopoštovanja kod žena ( $\beta = .23$ ;  $p < 0.001$ ), i kod muškaraca ( $\beta = .23$ ;  $p < 0.001$ ). Dakle, što je veće samopoštovanje žene ili muškarca, bit će im veće vlastito zadovoljstvo vezom. Što se tiče partnerskog efekta, dobiven je značajan efekt samopoštovanja žena na zadovoljstvo vezom muškaraca ( $\beta = .13$ ;  $p < 0.05$ ), no ne i obrnuto. To bi značilo da što je veće samopoštovanje žene, muškarci su skloniji većem zadovoljstvu vezom, dok samopoštovanje muškarca ne pokazuje efekt na zadovoljstvo vezom žena. Kod žena, dobivene rezultate najbolje objašnjava samo aktorski dijadni obrazac što bi značilo da je samopoštovanje žena uglavnom povezano s njihovim vlastitim zadovoljstvom u vezi, a ne i partnerovim zadovoljstvom vezom. Za muškarce, dobiveni rezultati mogli bi se uz samo aktorski uzorak, objasniti i uzorkom para. To bi značilo da se samopoštovanje kod muškaraca može povezati s njihovim vlastitim zadovoljstvom vezom ali i zadovoljstvom vezom partnerice.

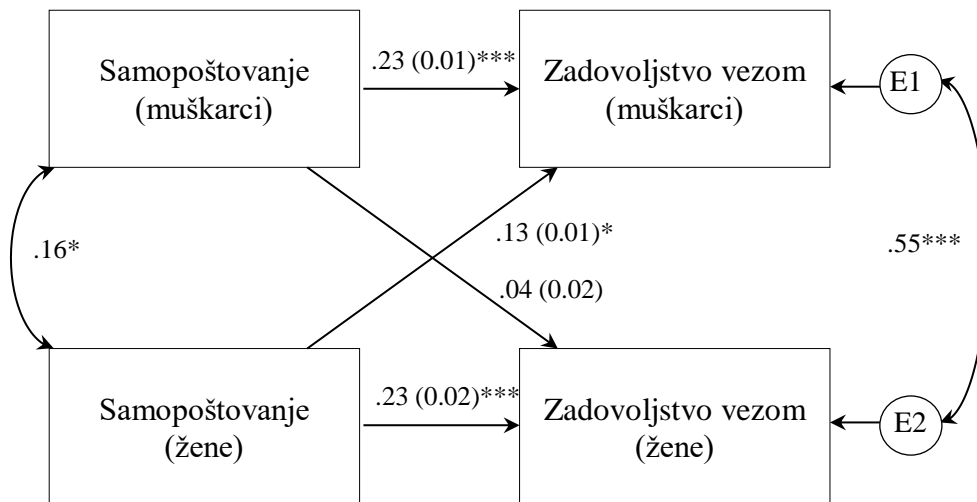
Za prvu mjeru zadovoljstva vezom, odnosno za Upitnik percipirane kvalitete veze, Hi-kvadrat test nije bio značajan. Odnosno, članovi dijade (žene i muškarci) nisu se razlikovali za varijablu spola. U ovoj situaciji, njihovi rezultati tretiraju se tako da im se izjednačavaju aritmetičke sredine, varijance i kovarijance (Ackerman i sur., 2011).

Za drugu mjeru zadovoljstva vezom, Indeks zadovoljstva partnerom, Hi-kvadrat test pokazao je statistički značajnu razliku žena i muškaraca po spolu. Iz Tablice 2. može se vidjeti dobiven statistički značajan aktorski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom za žene ( $\beta = .18$ ;  $p < 0.01$ ) i muškarce ( $\beta = .22$ ;  $p < 0.001$ ). Ovaj podatak govori da što je više samopoštovanje osobe, veće će biti njeno vlastito zadovoljstvo vezom. Partnerski efekti samopoštovanja žene na zadovoljstvo vezom muškarca i samopoštovanje muškarca na zadovoljstvo vezom žene za ovu mjeru nisu dobiveni. Kao najvjerojatniji dijadni obrasci ističu se samo aktorski uzorak i uzorak

para. Stoga bi se moglo reći da je samopoštovanje osobe podjednako važno za njeno zadovoljstvo vezom kao i samopoštovanje njenog partnera.

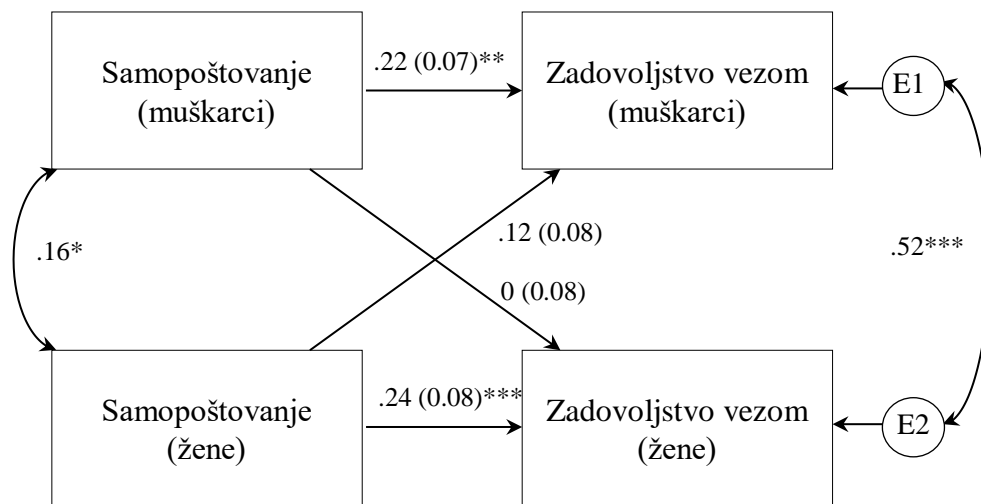
Naposljetku, za treću mjeru zadovoljstva vezom - Skalu bračne stabilnosti, provedbom Hi-kvadrat testa utvrđena je razlika žena i muškaraca po varijabli spol. Dobiven je aktorski efekt samopoštovanja žene na njeno zadovoljstvo vezom ( $\beta = .18$ ;  $p < 0.01$ ), gdje će zadovoljstvo vezom žene biti veće što joj je više samopoštovanje. Aktorski efekt za muškarce nije dobiven. Što se tiče partnerskog efekta, dobiven je efekt samopoštovanja žene na zadovoljstvo vezom muškarca ( $\beta = .15$ ;  $p < 0.05$ ), ali ne i obrnuto, što je u skladu s prethodnim podatkom dobivenim na ukupnoj mjeri zadovoljstva vezom. Prema tome, ovaj podatak govori u prilog tome da što je više samopoštovanje žene, to će njezin partner biti zadovoljniji vezom. Najvjerojatniji dijadni obrasci su i u ovom slučaju samo aktorski uzorak i uzorak para što bi značilo da za zadovoljstvo vezom osobe jednaku važnost ima samopoštovanje same osobe i samopoštovanje njenog partnera.

Strukturalni modeli aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na svaku od mjera zadovoljstva vezom prikazani su na Slici 1., Slici 2., Slici 3. i Slici 4.



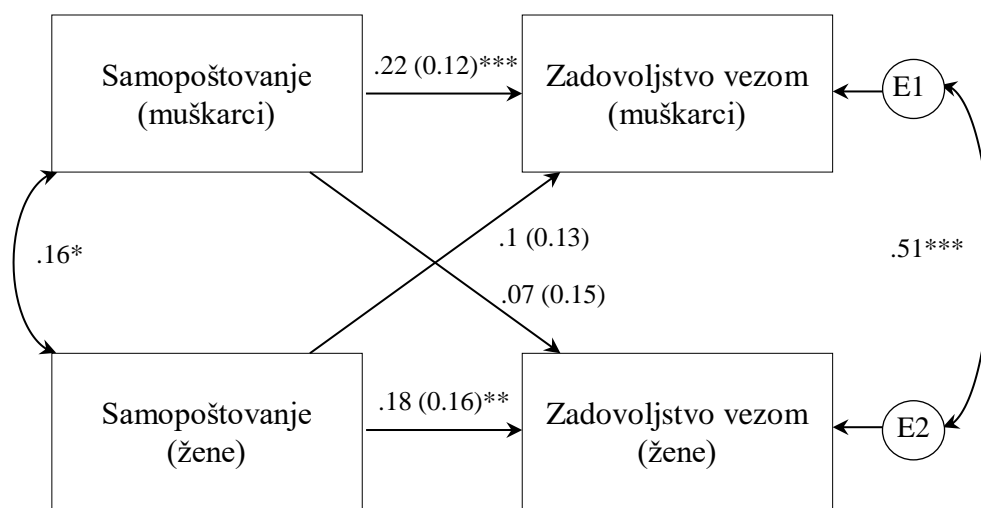
\*  $p < 0.05$ ; \*\*  $p < 0.01$ ; \*\*\*  $p < 0.001$

Slika 1. Strukturalni model samopoštovanja na ukupno zadovoljstvo vezom.



\*  $p < 0.05$ ; \*\*  $p < 0.01$ ; \*\*\*  $p < 0.001$

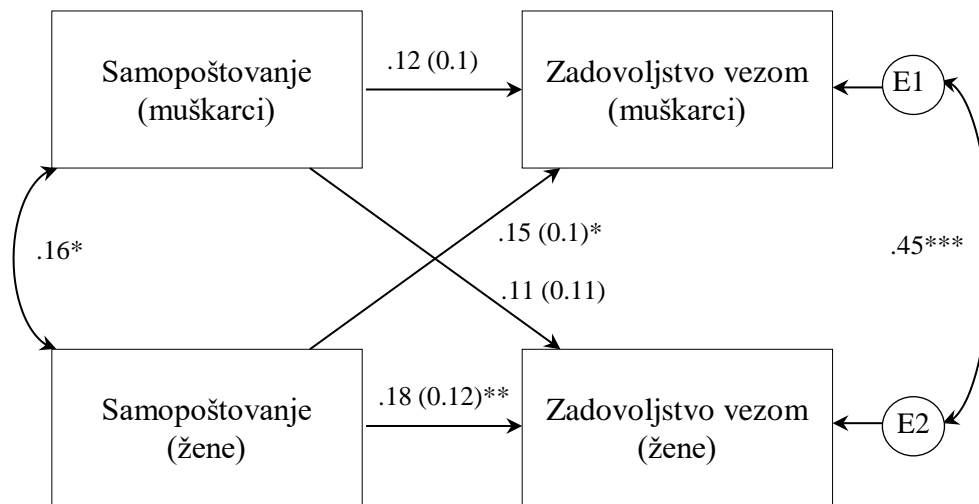
Slika 2. Strukturalni model samopoštovanja na zadovoljstvo vezom iskazano mjerom 1.



\*  $p < 0.05$ ; \*\*  $p < 0.01$ ; \*\*\*  $p < 0.001$

Slika 3. Strukturalni model samopoštovanja na zadovoljstvo vezom iskazano mjerom 2.





\*  $p < 0.05$ ; \*\*  $p < 0.01$ ; \*\*\*  $p < 0.001$

Slika 4. Strukturalni model samopoštovanja na zadovoljstvo vezom iskazano mjerom 3.

Pored APIM analize, računata je i sličnost između romantičnih parova u samopoštovanju. Sličnost između parova računata je po formuli:  $(Z\_samopost - M\_samopost)^2$ . Drugim riječima, sličnost između parova dobivena je tako da je kvadrirana razlika između samopoštovanja žene i muškarca. Pri tome, dobiveni koeficijent je to niži što je manja razlika između članova para, odnosno što je veća njihova sličnost u samopoštovanju. Ova mjera zatim je korelirana s mjerama zadovoljstva vezom, a dobivene korelacije nisu statistički značajne, odnosno pokazuju da sličnost parova u samopoštovanju nije povezana sa zadovoljstvom u vezi, bez obzira na to s kojom je skalom zadovoljstvo bilo mjereno.

## 4. DISKUSIJA

### 4.1. Aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom

Glavni cilj ovog istraživanja bio je ispitati aktorske i partnerske efekte samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Pretpostavljeno je da će se dobiti značajan aktorski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom, pri čemu bi osobe koje imaju više samopoštovanje imale veće zadovoljstvo vezom u odnosu na osobe koje imaju niže samopoštovanje. Rezultati istraživanja potvrdili su ovu hipotezu. Pokazalo se da što je samopoštovanje osobe više, bit će joj veće vlastito zadovoljstvo vezom. Ova hipoteza potvrđena je za sve korištene mjere zadovoljstva vezom, osim Skale bračne stabilnosti, gdje je efekt dobiven za uzorak žena, ali ne i muškaraca. Također je pretpostavljen značajan partnerski efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom, pri čemu bi osobe čiji partneri imaju više samopoštovanje trebale imati veće zadovoljstvo vezom u odnosu na osobe čiji partneri imaju niže samopoštovanje. Ovaj efekt djelomično je potvrđen. Naime, partnerski efekt dobiven je jedino za uzorak žena, na dvije mjere zadovoljstva vezom – ukupnoj mjeri te Skali bračne stabilnosti. Ovaj podatak govori da samopoštovanje žena ima efekt na zadovoljstvo vezom muškaraca, no za samopoštovanje muškarca nije dobiven efekt na zadovoljstvo vezom žene.

Dobiveni aktorski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom u ovom radu potvrđuju rezultate dobivene u prošlim istraživanjima, da osobe s višim samopoštovanjem pokazuju veće zadovoljstvo vezom (Erol i Orth, 2013; Murray i sur., 1996b; Murray i sur., 2000; Robinson i Cameron, 2012), s iznimkom jednog istraživanja u kojem aktorski efekti nisu dobiveni (Jones i Cunningham, 1996). Moguće objašnjenje ovog efekta je da žene i muškarci s višim samopoštovanjem projiciraju na partnera pozitivno viđenje koje imaju o sebi (Murray i sur., 1996b).

U usporedbi s aktorskim, prethodna istraživanja nisu toliko konzistentna kada je riječ o partnerskim efektima samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Tri istraživanja dobila su značajan partnerski efekt (Erol i Orth, 2013; Murray i sur., 2000; Robinson i Cameron, 2012), u jednom partnerski efekt nije dobiven (Jones i Cunningham, 1996), dok je u jednom istraživanju dobiven partnerski efekt samo kod žena (Murray i sur., 1996b), što se potvrdilo i ovim istraživanjem. Ovaj podatak ukazuje na postojanje spolnih razlika u aktorskom i partnerskom efektu samopoštovanja na zadovoljstvo vezom.

Nekonzistentnost istraživanja partnerskih efekata moguće proizlazi iz toga što su partnerski efekti općenito manji od aktorskih, što je slučaj i u ovom istraživanju. Također, zadovoljstvo vezom je konstrukt na kojeg veliki broj faktora ima efekt (Bradbury, Fincham i Beach, 2000), stoga je prediktivna moć svakog faktora ograničena. Uz to, aktorski efekt dobiven je informacijama iz samo jednog izvora – putem samoprocjene samopoštovanja i zadovoljstva vezom, dok je partnerski efekt dobiven iz dvaju različitih izvora – samoprocjene zadovoljstva vezom jednog partnera i samoprocjene samopoštovanja drugog. Kao takve, mjere partnerskog efekta imaju manje zajedničke varijance od mjera aktorskog efekta (Krasikova i LeBreton, 2012).

U trenutno dostupnoj literaturi, nema mnogo istraživanja koja su se bavila proučavanjem mehanizama u pozadini veze samopoštovanja i zadovoljstva vezom. Osobe s nižim samopoštovanjem sklone su iskazivati manje zadovoljstvo u vezi od osoba višeg samopoštovanja, čak i kada imaju partnere koji ih vide pozitivno. Moguće objašnjenje za to nalazi se u percipiranom viđenju sebe od strane partnera (eng. *perceived regard*). Murray i suradnici (2000) pokazali su da percepcije partnerovog viđenja služe kao bitan medijator veze između samopoštovanja i zadovoljstva vezom. Pojedinci koji imaju nisko samopoštovanje imaju tendenciju misliti da ih njihovi partneri doživljavaju jednako negativno kao i oni sami sebe. Stoga kako bi izbjegli razočaranje, oni se mogu distancirati ili pronaći mane u partneru, što zauzvrat može smanjiti zadovoljstvo vezom oba partnera (Murray i sur., 2000). Dakle, osobe s višim samopoštovanjem iskazuju veće zadovoljstvo vezom od osoba nižeg samopoštovanja dijelom jer se smatraju pozitivnije viđenim od strane partnera. U svojem istraživanju, Murray i suradnici (2000) iskazuju mogućnost da osobe s niskim samopoštovanjem konstruiraju stvarnost tako da im romantična veza izolira i potvrđuje vlastite sumnje o sebi. Drugačije rečeno, oni uvelike podcjenjuju partnerovo pozitivno viđenje i tu miskoncepciju ugrađuju u radni model selfa. S druge strane, osobe s višim samopoštovanjem konstruiraju stvarnost tako da im romantična veza potvrđuje već uspostavljenu bazičnu misao da su vrijedni ljubavi i divljenja (Murray i sur., 2000).

Istraživanje Murraya i suradnika (2000) znatno je doprinijelo razumijevanju povezanosti samopoštovanja i zadovoljstva vezom time što su identificirali percipirano viđenje sebe od strane partnera kao medijacijski mehanizam te povezanosti. Međutim, s obzirom na to da je percipirano viđenje sebe od strane partnera konceptualno i empirijski visoko povezano s konstruktom samopoštovanja, javila se potreba za testiranjem drugih medijacijskih mehanizama.

Kao još jedan medijator povezanosti samopoštovanja i zadovoljstva vezom ističe se romantična privrženost između partnera. Erol i Orth (2013) ispitali su sigurnu privrženost trenutnom partneru kao medijator aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom, pri čemu je sigurna privrženost konceptualizirana kao niska izbjegavajuća i anksiozna privrženost. Što se tiče stila privrženosti kao medijatora ovih efekata, i izbjegavajuća i anksiozna privrženost odvojeno bile su medijator aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Anksiozna privrženost pokazala se medijatorom aktorskih i partnerskih efekata na zadovoljstvo vezom jer je pojedinčevo samopoštovanje predvidjelo i svoju i partnerovu razinu anksiozne privrženosti. S druge strane, izbjegavajuća privrženost bila je medijator aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom samo kroz pojedinčevu, ne i partnerovu razinu izbjegavajuće privrženosti (Erol i Orth, 2013). Moguće objašnjenje za dobivenu medijaciju je to da je anksiozna privrženost povezana s problematičnim interpersonalnim ponašanjem poput pretjeranog traženja potvrđivanja od strane partnera (Shaver, Schachner i Mikulincer, 2005), iskazivanja više negativnih suportivnih ponašanja i manje responzivnosti (Collins i Feeney, 2000). Stoga, ako pojedinčevo nisko samopoštovanje vodi k anksioznoj privrženosti i iskazivanju negativnih suportivnih ponašanja, ono može negativno utjecati na vlastito zadovoljstvo vezom i zadovoljstvo vezom partnera (Erol i Orth, 2013). Što se tiče izbjegavajuće privrženosti, osobe s niskim samopoštovanjem često preispituju partnerovo prihvaćanje i osjećaje, što može dovesti do manje interpersonalne bliskosti s partnerom s ciljem zaštite od mogućnosti odbijanja od strane partnera (Murray i sur., 2000). Izbjegavanje može voditi ka neefektivnim strategijama traženja podrške što zauzvrat može negativno utjecati na zadovoljstvo vezom kod pojedinca (Erol i Orth, 2013). Osim toga, izbjegavajuća privrženost povezana je s manjim obraćanjem pažnje na emocionalne informacije od partnera (Fraley, Garner, i Shaver 2000), što može voditi ka partnerovom manjem zadovoljstvu vezom.

Robinson i Cameron (2012) svojim istraživanjem aktorskih i partnerskih efekata proučili su nekoliko hipoteza kojima bi se mogao prikazati odnos samopoštovanja i zadovoljstva vezom. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da taj odnos najbolje opisuje hipoteza dijeljenih resursa. Prema hipotezi dijeljenih resursa, samopoštovanje se može konceptualizirati kao skupni resurs koji stoji na raspolaganju oba člana para. Kvaliteta veze para se poboljšava kada je skupni resurs velik, a opada kada su resursi samopoštovanja oskudni. Iz toga slijedi da će parovi doživljavati pozitivne ishode u zadovoljstvu vezom dokle god jedan član para ima dovoljno samopoštovanja da

„izbalansira budžet“ (Robinson i Cameron, 2012). Prema toj hipotezi, dovoljno je da jedan član para ima dovoljno visoko samopoštovanje da se održi zadovoljstvo vezom parova. Svakako, potrebno je još istraživanja odnosa samopoštovanja i zadovoljstva vezom kako bi se ova hipoteza mogla sa sigurnošću potvrditi. Prednost joj je što pruža humanističku perspektivu proučavanju odnosa samopoštovanja i zadovoljstva vezom.

#### 4.2. Povezanost zadovoljstva vezom i sličnosti u samopoštovanju parova

U ovom istraživanju, samopoštovanje žena i muškaraca bilo je značajno povezano, ali je ta korelacija bila niska. Ovaj podatak potvrđuje niske korelacije dobivene u prijašnjim istraživanjima te se čini da ljudi nisu skloni izabrati partnere koji su im slični u samopoštovanju (Hendrick, Hendrick i Adler, 1988; Murray i sur., 1996b; Robinson i Cameron, 2012). Nadalje, rezultati ovog istraživanja pokazali su da sličnost u samopoštovanju između partnera nije povezana sa zadovoljstvom vezom, bez obzira na to kojom mjerom se zadovoljstvo vezom mjerilo. Ovaj rezultat potvrđuje i istraživanje Erol i Ortha (2014), gdje sličnost u samopoštovanju parova nije pridonijela razvoju zadovoljstva vezom kroz vrijeme. Također, rezultati dobiveni ovim istraživanjem konzistentni su s prethodnim istraživanjima sličnosti u ličnosti parova gdje je dobiveno da sličnost nema efekt na zadovoljstvo vezom parova (Dyrenforth i sur., 2010).

Moguće je da povezanost sličnosti samopoštovanja sa zadovoljstvom vezom nije dobivena zbog tendencije parova da percipiraju veću sličnost između sebe nego je to stvarno slučaj (Murray i sur., 2002). Murray i suradnici (2002) ističu da je sama percepcija sličnosti dovoljna da parovi osjećaju veće razumijevanje od strane partnera i budu zadovoljniji vezom. Stoga, moguće je da je percipirana sličnost samopoštovanja, u kontekstu zadovoljstva vezom, bitnija od stvarne sličnosti.

#### 4.3. Prednosti i nedostaci istraživanja

Prednost ovog istraživanja najprije leži u ispitivanju partnerskih efekata. Dosadašnja istraživanja više su se fokusirala na to kako karakteristike osobe utječu na različite osobne ishode. Međutim, kada se radi o romantičnim vezama za koje je karakteristična međuzavisnost, potrebno je proučiti i na koji način partnerove karakteristike poput samopoštovanja imaju efekt na osobne ishode kao što je zadovoljstvo vezom.

Ovo istraživanje doprinosi prethodnom opsegu istraživanja i u tome što su korištene tri različite mjere zadovoljstva vezom (Upitnik percipirane kvalitete veze, Indeks zadovoljstva partnerom i Skala bračne stabilnosti) te ukupna standardizirana mjera zadovoljstva vezom kako bi se provjerili aktorski i partnerski efekti samopoštovanja.

Dosadašnji opseg istraživanja aktorskih i partnerskih efekata samopoštovanja na zadovoljstvo vezom je oskudan, stoga ovo istraživanje doprinosi time što su efekti ponovno ispitani, na drugačijem uzorku. Dobiveni aktorski efekti u skladu su s prethodnim istraživanjima gdje je dobiveno da su osobe s višim samopoštovanjem zadovoljnije vezom (Erol i Orth, 2013; Murray i sur., 1996b; Murray i sur., 2000; Robinson i Cameron, 2012), dok se dobiveni partnerski efekti razlikuju od onih u ostalim istraživanjima. Naime, u ovom je istraživanju dobiveno da samopoštovanje žena ima efekt na zadovoljstvo vezom muškaraca, dok obrnuto to nije slučaj. Ovaj podatak ukazuje na postojanje spolnih razlika u aktorskom i partnerskom efektu samopoštovanja na zadovoljstvo vezom, što se nije pokazalo u većini prethodnih istraživanja (Erol i Orth, 2013; Murray i sur., 2000; Robinson i Cameron, 2012).

Uz to, ispitana je i sličnost u samopoštovanju parova i njena povezanost sa zadovoljstvom vezom pri čemu su rezultati potvrdili one dobivene u prethodnim istraživanjima (Hendrick, Hendrick i Adler, 1988; Murray i sur., 1996b; Robinson i Cameron, 2012). Općenito, repliciranje rezultata i korištenje drugačijeg uzorka uvelike doprinosi zaključivanju o ukupnom smjeru rezultata.

Jedan od nedostataka ovog istraživanja leži u tome što su pri prikupljanju podataka korištene mjere samoprocjene za koje je poznato da su podložne pristranostima koje iskrivljuju rezultate. Takve pristranosti uključuju davanje neiskrenih ili socijalno poželjnih odgovora, ali i drugačije razumijevanje pojedinih čestica između ispitanika. Nadalje, s obzirom na to da se u ovom istraživanju nije kontrolirala, dijeljena varijanca metode mogla je također iskriviti dobivene rezultate.

#### 4.4. Implikacije i prijedlozi za buduća istraživanja

Rezultati ovog istraživanja pridonose rastućem razumijevanju povezanosti između samopoštovanja i zadovoljstva u romantičnim vezama. Pokazalo se da samopoštovanje parova ima

efekt na njihovo zadovoljstvo vezom te su se pojavile moguće spolne razlike u tom efektu. Nadalje, dobiveni rezultati sugeriraju da intervencije usmjerene na poboljšanje samopoštovanja para mogu biti učinkovit način poboljšanja zadovoljstva vezom te samim time voditi i ka poboljšanju njene stabilnosti (Erol i Orth, 2014). Takve intervencije mogle bi biti korisne u području bračne terapije. S obzirom na to da je u trenutnom istraživanju dobiven i partnerski efekt, iako ovisan o spolu, sugerira da bi intervencije usmjerene samo na jednog partnera mogle dovesti do poboljšanja u zadovoljstvu vezom obje osobe.

Buduća istraživanja aktorskih i partnerskih efekta samopoštovanja na zadovoljstvo vezom mogla bi detaljnije proučiti spolne i kulturalne razlike u ovim efektima. Naime, osobe iz azijske i zapadnjačke kulture pokazuju drugačije stilove samo-konstrukcije i razlikuju se u potrebi za samopoštovanjem (Heine, Lehman, Markus i Kitayama, 1999; Markus i Kitayama, 1991) što bi moglo imati efekt na povezanost samopoštovanja i zadovoljstva vezom parova. Uz to, samo vjerovanje u ljubav i brak razlikuje se ovisno o kulturi (Kline, Horton i Zhang, 2008). Kroskulturalno, drugačija je i prevalencija sigurne privrženosti (Schmitt i sur., 2004) koja se pokazala medijatorom veze samopoštovanja i zadovoljstva vezom. Osim toga, kada je riječ o partnerskim efektima, osoba će biti pod većim efektom partnerskih ishoda što se osjeća bliže partneru (Kenny i Cook, 1999). Prema tome, razlika u intimnosti nađena između osoba azijske i europske kulture (Marshall, 2008) mogla bi utjecati na efekt samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Također, u budućim istraživanjima bilo bi zanimljivo ispitati na koji način tradicionalizam u spolnim ulogama utječe na vezu samopoštovanja sa zadovoljstvom vezom s obzirom na to je da tradicionalizam povezan s manjim samo-otkrićem i manjom intimnošću kod partnera (Marshall, 2008).

Buduća istraživanja mogla bi se fokusirati i na istraživanje novih, ali i potvrđivanje postojećih medijacijskih efekata na aktorske i partnerske efekte samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Naime, pokazalo se da samopoštovanje predviđa uspjeh i dobrobit pojedinca u poslovnim i zdravstvenim domenama, iskazano kroz zadovoljstvo vezom, poslovni status i fizičko zdravlje (Judge i Hurst, 2008; Kammeyer-Mueller, Judge i Piccolo, 2008; Orth i sur., 2012; Trzesniewski i sur., 2006) što bi zauzvrat moglo utjecati na partnerovo zadovoljstvo vezom.

S obzirom na to da parovi imaju tendenciju percipirati veću međusobnu sličnost (Murray i sur., 2002), buduća istraživanja mogla bi ispitati postoji li razlika između mjera percipiranog i stvarnog samopoštovanja u njihovom efektu na zadovoljstvo vezom.



## 5. ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju ispitivali su se aktorski i partnerski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom. Dobiveni rezultati djelomično su potvrdili postavljene hipoteze. Aktorski efekti samopoštovanja na zadovoljstvo vezom dobiveni su za sve mjere zadovoljstva vezom, izuzev Skale bračne stabilnosti, gdje je efekt dobiven za uzorak žena, ali ne i muškaraca. Naime, pokazalo se da što osoba ima više samopoštovanje, bit će zadovoljnija vezom. Što se tiče partnerskog efekata, on je dobiven samo za uzorak žena, na dvije mjere zadovoljstva vezom – ukupnoj mjeri te Skali bračne stabilnosti. Dakle, dobiveno je da više samopoštovanje kod žena ima efekt na veće zadovoljstvo vezom muškaraca. S druge strane, samopoštovanje muškaraca nije pokazalo efekt na zadovoljstvo vezom žena ni na jednoj mjeri zadovoljstva vezom. Ovi rezultati upućuju na postojanje spolnih razlika u efektu samopoštovanja na zadovoljstvo vezom.

## 6. LITERATURA

Ackerman, R. A., Donnellan, M. B. i Kashy, D. A. (2011). Working with dyadic data in studies of emerging adulthood: Specific recommendations, general advice, and practical tips. U: F. D. Fincham i M. Cui (Ur.), *Romantic relationships in emerging adulthood* (str. 67 – 97). New York: Cambridge University Press.

Aronson, E., Wilson, D. T. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.

Aronson, E., Wilson, T. D., Akert, R. M. i Fehr, B. (2001). *Social psychology*. Toronto, Canada: Pearson Education Canada.

Aspinwall, L. G. i Taylor, S. E. (1992). Modeling cognitive adaptation: A longitudinal investigation of the impact of individual differences and coping on college adjustment and performance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 989-1003.

Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I. i Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 4, 1–44.

Berscheid, E. i Lopes, J. (1997). A temporal model of relationship satisfaction and stability. U: R. J. Sternberg i M. Hojjat (Ur.), *Satisfaction in close relationships* (str. 129–159). New York: Guilford Press.

Berscheid, E. i Reis, H. T. (1998). Attraction and close relationships. U: D. T. Gilbert, S. T. Fiske i G. Lindzey (Ur.), *The handbook of social psychology* (str. 193–281). New York: McGraw-Hill.

Bezinović, P. (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopoimanja*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet. Zagreb.

Birditt, K. S., Brown, E., Orbuch, T. L. i McIlvane, J. M. (2010). Marital conflict behaviors and implications for divorce over 16 years. *Journal of Marriage and Family*, 72, 1188–1204.

Bradbury, T. N., Fincham, F. D. i Beach, S. R. H. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: a decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 62, 964–980.

- Cast, A. D. i Burke, P. J. (2002). A theory of self-esteem. *Social Forces*, 80, 1041– 1069.
- Campbell, L., Simpson, J. A., Boldry, J. G. i Kashy, D. (2005). Perceptions of conflict and support in romantic relationships: The role of attachment anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 510–531.
- Collins, N. L. i Feeney, B. C. (2000). A safe haven: An attachment theory perspective on support seeking and caregiving in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 1053–1073.
- DeHart, T., Pelham, B. i Murray, S. (2004). Implicit dependency regulation: Self-esteem, relationship closeness, and implicit evaluations of close others. *Social Cognition*, 22, 126–146.
- Dyrenforth, P. S., Kashy, D. A., Donnellan, M. B. i Lucas, R. E. (2010). Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: the relative importance of actor, partner, and similarity effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 690–702.
- Durtschi, J. A., Fincham, F. D., Cui, M., Lorenz, F. O. i Conger, R. (2011). Dyadic processes in early marriage: Attributions, behavior and marital quality. *Family Relations*, 60, 421–434.
- Erol, R. Y. i Orth, U. (2011). Self-esteem development from age 14 to 30 years: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 101, 607–619.
- Erol, R. Y. i Orth, U. (2013). Actor and partner effects of self-esteem on relationship satisfaction and the mediating role of secure attachment between the partners. *Journal of Research in Personality*, 47, 26–35.
- Erol, R. Y. i Orth, U. (2014). Development of self-esteem and relationship satisfaction in couples: two longitudinal studies. *Developmental Psychology*, 50, 2291-2303.
- Fincham, F. D. i Bradbury, T. N. (1993). Marital satisfaction, depression, and attributions: A longitudinal analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 442–452.

Fincham, F. D., Rogge, R. i Beach, S. R. H. (2018). Relationship satisfaction. U: A. L. Vangelisti i D. Perlman (Ur.), *The Cambridge handbook of personal relationships* (str. 422–436). New York: Cambridge University Press.

Fletcher, G. J. O., Simpson, J. A. i Thomas, G. (2000). The measurement of perceived relationship quality components: A confirmatory factor analytic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 340-354.

Fox, K. R. (1997). Processes in the development of self-esteem and the physical self. U: K. R. Fox (Ur.), *The physical self: from motivation to well-being* (str. 111 - 139). Champaign: Human Kinetics.

Fox, K. R. (2000). The effects of exercise on self-perceptions and self-esteem. U: S. J. Biddle, K. R. Fox i S. H. Boutcher (Ur.), *Physical activity and psychological well-being* (str. 87-117). London: Routledge.

Fraley, R. C., Garner, J. P. i Shaver, P. R. (2000). Adult attachment and the defensive regulation of attention and memory: Examining the role of preemptive and postemptive defensive processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 816-826.

Gentile, B., Dolan-Pascoe, B., Twenge, J. M., Maitino, A., Grabe, S. i Wells, B. E. (2009). Gender differences in domain-specific self-esteem: A meta-analysis. *Review of General Psychology*, 13, 34–45.

Gottman, J. M., Coan, J., Carrere, S. i Swanson, C. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. *Journal of Marriage and the Family*, 60, 5-22.

Gove, W. R., Ortega, S. T. i Style, C. B. (1989). The maturational and role perspectives on aging and self through the adult years: an empirical evaluation. *American Journal of Sociology*, 94, 1117–1145.

Gray- Little, B., Williams, V. S. L. i Hancock, T. D. (1997). An item response theory analysis of the Rosenberg self-esteem scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(5), 443-451.

Heine, S. J., Lehman, D. R., Markus, H. R. i Kitayama, S. (1999). Is there a universal need for positive self-regard? *Psychological Review*, 106, 766–794.

Hendrick, S. S., Hendrick, C., i Adler, N. L. (1988). Romantic relationships: Love, satisfaction, and staying together. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 980–988.

Hill, C. T. i Peplau, L. A. (1998). Premarital predictors of relationship outcomes: A 15-year follow-up of the Boston Couples Study. U: T. N. Bradbury (Ur.), *The developmental course of marital dysfunction* (str. 237–278). New York: Cambridge University Press.

Hill, C. T., Rubin, Z. i Peplau, L. A. (1976). Breakups before marriage: The end of 103 affairs. *Journal of Social Issues*, 32(1), 147–168.

Jones, J. T. i Cunningham, J. D. (1996). Attachment styles and other predictors of relationship satisfaction in dating couples. *Personal Relationships*, 3, 387–399.

Judge, T. A. i Hurst, C. (2008). How the rich (and happy) get richer (and happier): Relationship of core self-evaluations to trajectories in attaining work success. *Journal of Applied Psychology*, 93, 849–863.

Kammeyer-Mueller, J. D., Judge, T. A. i Piccolo, R. F. (2008). Self-esteem and extrinsic career success: Test of a dynamic model. *Applied Psychology: An International Review*, 57, 204–224.

Kashy, A. D. i Donnellan, B. M. (2012). Conceptual and methodological issues in the analysis of data from dyads and groups. U: K. Deaux i M. Snyder (Ur.) *The handbook of personality and social psychology* (str. 1-62). New York: Oxford University Press.

Kelley, H. H., Holmes, J. G., Kerr, N. L., Reis, H. T., Rusbult, C. E. i Van Lange, P. A. (2003). *An atlas of interpersonal situations*. New York: Cambridge University Press.

Kelly C., Huston T. L. i Cate R. M. (1985). Premarital relationship correlates of the erosion of satisfaction in marriage. *Journal of Social and Personal Relationships*, 2, 167–78.

Kenny, D. A. i Cook, W. (1999). Partner effects in relationship research: Conceptual issues, analytic difficulties, and illustrations. *Personal Relationships*, 6(4), 433–448.

Kenny, D. A. i Ledermann, T. (2010). Detecting, measuring, and testing dyadic patterns in the actor-partner interdependence model. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 359-366.

Kline, S. L., Horton, B. i Zhang, S. (2008). Communicating love: Comparisons between American and East Asian university students. *International Journal of Intercultural Relations*, 32, 200–214.

Krasikova, D. V. i LeBreton, J. M. (2012). Just the two of us: Misalignment of theory and methods in examining dyadic phenomena. *Journal of Applied Psychology*, 97, 739-757.

Lavner, J. A., Bradbury, T. N. i Karney, B. R. (2012). Incremental change or initial differences? testing two models of marital deterioration. *Journal of Family Psychology*, 26, 606-616.

Luck, P. W. i Heiss, J. (1972). Social determinants of self-esteem in adult males. *Sociology & Social Research*, 57(1), 69–84.

Markman, H. J. (1981). Prediction of marital distress: A 5-year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 49(5), 760–762.

Markus, H. R. i Kitayama, S. (1991). Culture and the self: implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98, 224–253.

Marsh, H. W. (1990). The structure of academic self-concept: the Marsh/Shavelson model. *Journal of Educational Psychology*, 82(4), 623–636.

Marsh, H. W. (1986). Global self-esteem: Its relation to specific facets of self-concept and their importance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1224-1236.

Marsh, H. W. i Shavelson, R. (1985). Self-concept: Its multifaceted, hierarchical structure. *Educational Psychologist*, 20, 107–123.

Marshall, T. C. (2008). Cultural differences in intimacy: The influence of gender-role ideology and individualism-collectivism. *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(1), 143–168.

McNulty, J. K., Olson, M. A., Meltzer, A. L. i Shaffer, M. J. (2013). Though they may be unaware, newlyweds implicitly know whether their marriage will be satisfying. *Science*, 342, 1119–1120.

Murray, S. L., Holmes, J. G., Bellavia, G., Griffin, D. W. i Dolderman, D. (2002). Kindred spirits? the benefits of ego- centrism in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 563–581.

Murray, S. L., Holmes, J. G. i Griffin, D. W. (1996a). The benefits of positive illusions: Idealization and the construction of satisfaction in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 79–98.

Murray, S. L., Holmes, J. G. i Griffin, D. W. (1996b). The self-fulfilling nature of positive illusions in romantic relationships: Love is not blind, but prescient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 1155–1180.

Murray, S. L., Holmes, J. G. i Griffin, D. W. (2000). Self-esteem and the quest for felt security: how perceived regard regulates attachment processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78, 478–498.

Orth, U., Robins, R. W. i Widaman, K. F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 1271–1288.

Owens, T. J. (1994). Two dimensions of self-esteem: Reciprocal effects of positive self-worth and self-deprecation on adolescent problems. *American Sociological Review*, 59, 391–407.

Pasch, L. A. i Bradbury, T. N. (1998). Social support, conflict, and the development of marital dysfunction. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 219–230.

Pesonen, A., Raikkönen, K. i Heinonen, K. (2006). Depressive vulnerability in parents and their 5-year-old child's temperament: a family system perspective. *Journal of Family Psychology*, 20, 648–655.

Robins, R. W., Hendin, H. M. i Trzesniewski, K. H. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of a single-item measure and the Rosenberg self-esteem scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(2), 151–161.

Robinson, K. J. i Cameron, J. J. (2012). Self-esteem is a shared relationship resource: Additive effects of dating partners' self-esteem levels predict relationship quality. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 227–230.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. New Jersey: Princeton University Press.

Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C. i Rosenberg, F. (1995). Global self-esteem and specific self-esteem: Different concepts, different outcomes. *American Sociological Review*, 60(1), 141-156.

Schmitt, D. P., Alcalay, L., Allensworth, M., Allik, J., Ault, L., Austers, I. ... Zupaneie, A. (2004). Patterns and universals of adult romantic attachment across 62 cultural regions: Are models of self and of other pancultural constructs? *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 367–402.

Sciangula, A. i Morry, M. M. (2009). Self-esteem and perceived regard: How I see myself affects my relationship satisfaction. *The Journal of Social Psychology*, 149, 143–158.

Shackelford, T. K. (2001). Self-esteem in marriage. *Personality and Individual Differences*, 30, 371–390.

Shaver, P. R., Schachner, D. A. i Mikulincer, M. (2005). Attachment style, excessive reassurance seeking, relationship processes, and depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 343-359.

Simpson, J. A. (1987). The dissolution of romantic relationships: Factors involved in relationship stability and emotional distress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(4), 683–692.

Smith, D. A., Vivian, D. i O'Leary, K. D. (1990). Longitudinal prediction of marital discord from premarital expressions of affect. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58(6), 790–798.

von Soest, T., Wichstrøm, L. i Kvaalem, I. L. (2016). The development of global and domain-specific self-esteem from age 13 to 31. *Journal of Personality and Social Psychology*, 110(4), 592–608.

Spence, J. C., McGannon, K. R. i Poon, P. (2005). The effect of exercise on global self-esteem: A quantitative review. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 27(3), 311–334.



Stackert, R. A. i Bursik, K. (2003). Why am I unsatisfied? Adult attachment style, gendered irrational relationship beliefs, and young adult romantic relationship satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 34(8), 1419–1429.

Stas, L., Kenny, A. D., Mayer, A. i Loeys, T. (2018). Giving dyadic data analysis away: A user-friendly app for actor-partner interdependence models. *Personal Relationships*, 25, 103-119.

Steiger, A. E., Allemand, M., Robins, R. W. i Fend, H. A. (2014). Low and decreasing self-esteem during adolescence predict adult depression two decades later. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 325–338.

Sullivan, K. T. i Davila, J. (2010). *Support processes in intimate relationships*. New York: Oxford University Press.

Thibaut, J. W. i Kelley, H. H. (1959). *The social psychology of groups*. John Wiley.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R. i Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, 42, 381–390.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B. i Robins, R. W. (2013). Development of self-esteem. U: V. Zeigler-Hill (Ur.), *Self-esteem* (str. 60–79). London: Psychology Press.

Wagner, J., Lüdtke, O., Jonkmann, K. i Trautwein, U. (2013). Cherish yourself: Longitudinal patterns and conditions of self-esteem change in the transition to young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 104, 148–163.